

УДК 316.62 : 364.464 : 316.485.26

Чорна Лідія Георгіївна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу психології малих груп
та міжгрупових відносин,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8107-7573>

Lidiya.Chorna@ispp.org.ua

<https://doi.org/10.33120/popp-Vol18-Year2025-224>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Актуальність. Психологічна просвіта є ефективним й економним щодо часових затрат засобом профілактики негативних наслідків потенційно травматичних для населення подій масового характеру. У контексті російсько-української війни та в умовах перехідного від тоталітаризму до демократії транзитного українського суспільства психологічна просвіта стає також засобом підвищення психологічної культури населення і його психологічної стійкості в протистоянні російському агресору, долання бар'єрів у зверненні по фахову психологічну допомогу в разі потреби. Тому перед соціальною психологією постає актуальне практичне завдання – визначити механізми масового залучення населення до психологічної просвіти.

Мета дослідження: визначити основні соціально-психологічні механізми залучення українців до психологічної просвіти і в контексті російсько-української війни надати рекомендації щодо її впровадження серед широких верств населення.

Методологія. Авторка спирається на теоретичні узагальнення з проблематики психологічної просвіти і психології впливу на масову поведінку соціальних індивідів, а також результати узагальнення метаданих емпіричних досліджень, на основі чого виокремлює соціально-психологічні механізми залучення населення до психологічної просвіти з урахуванням контексту російсько-української війни.

Результати. Представлено класифікацію соціально-психологічних механізмів залучення населення до психологічної просвіти в контексті російсько-української війни, зокрема виокремлено когнітивні, емоційні, мотиваційно-настановчі та поведінкові механізми. Як основні серед них визначено такі: використання організаторами просвіти соціальних порівнянь з успішними соціальними групами, які використовують психологічну просвіту для долання травм війни і тероризму; захист від емоційної вразливості в ситуаціях звернення

до потенційно травматичного досвіду війни; використання в психоедукаційних кампаніях настановлень горизонтального колективізму українців, зміцнення їхньої автономності та сприйнятої самоефективності; утвердження в суспільстві соціальної норми взаємодії щодо опанування та використання психологічних знань у повсякденних життєвих практиках; соціальне наочіння моделей конструктивної поведінки з підтримання іншого в стресових ситуаціях тощо. Об'єднавчим для всіх українців механізмом їх залучення до психологічної просвіти має стати соціальне настановлення: психологічна просвіта – не індивідуальна, а спільна справа всіх українців, що зумовлено обставинами російсько-української війни.

Ключові слова: психологічна просвіта; соціальна поведінка; психічне здоров'я; соціально-психологічний добробут; війна.

Lidiia Chorna

Candidate of Psychological Sciences,

Senior Research Fellow,

Head of the Department of Psychology of Small Groups and Intergroup Relations,

Institute for Social and Political Psychology

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8107-7573>

Lidiya.Chorna@ispp.org.ua

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL MECHANISMS FOR ENGAGING THE POPULATION IN PSYCHOLOGICAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Relevance. Psychological education is an effective and rapid means of preventing the negative consequences of potentially traumatic mass events for the population. In the context of the Russian-Ukrainian war and in the conditions of Ukraine's transition from totalitarianism to democracy, psychological education also becomes a means of improving the psychological culture of the population, its psychological resilience and resistance to the Russian aggressor, and overcoming barriers to seeking professional psychological help when necessary. Therefore, social psychology has a relevant practical task of identifying mechanisms for the mass involvement of the population in psychological education.

Objective: to identify the main socio-psychological mechanisms for engaging the population in psychological education and, in the context of the Russian-Ukrainian war, to provide recommendations for its implementation for the population.

Methodology. The article is based on theoretical generalizations on the issues of psychological education and the psychology of influence on the mass behavior of social individuals, and also contains the results of generalizations of metadata from empirical studies, on the basis of which the socio-psychological mechanisms for involving the

population in psychological education are identified, taking into account the context of the Russian-Ukrainian war.

Results. The social and psychological mechanisms for engaging the population in psychological education in the context of the Russian-Ukrainian war are classified as cognitive, emotional, motivational-attitudinal, and behavioral, among which the main ones are: the use by education organizers of social comparisons with successful social groups that use psychological education to overcome the trauma of war and terrorism; protection from emotional vulnerability in situations involving potentially traumatic experiences of war; the use of horizontal collectivism among Ukrainians in psychoeducational campaigns, strengthening their autonomy and perceived self-efficacy; the establishment of a social norm of interaction in society to master and use psychological knowledge in everyday life practices; social learning of models of constructive behavior in supporting others in stressful situations, etc. The unifying mechanism for all Ukrainians to engage in psychological education should be a social attitude: psychological education is not an individual, but a common cause for all Ukrainians, necessitated by the circumstances of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: psychological education; social behavior; mental health; socio-psychological well-being; war.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Український інформаційний простір щодо тематики психічного здоров'я та соціально-психологічного добробуту доволі щільно заповнений джерелами, які роз'яснюють пересічним громадянам, як справлятися зі стресом, що став повсякденністю в умовах російсько-української війни. Публічні лекції, подкасти, семінари, посібники, пам'ятки, електронні ресурси та заходи «наживо» наполегливо рекомендують українцям виконувати психологічні вправи, спрямовані на додання гострого стресу і релаксацію після пережитих і виснажливих для психіки подій війни (МОН, ВООЗ, ООН, ЮНІСЕФ, БФ «UA Mental Help», ІТС Trauma-UA). Самі ж фахівці із психології, психотерапії та психіатрії, на якому б напрямі теорії або практики вони не спеціалізувались, активно опановують знання із психотравми, стабілізації психічних станів, протоколів психологічної допомоги. Серед українців проводиться комунікаційна кампанія «Ти як?» (<https://howareu.com/>), спрямована на поширення знань про психічне здоров'я і соціально-психологічний добробут людини, психологічну самопомогу та підтримання іншого. Джерел інформації багато, проте як поводить себе отримувач інформації в цій комунікативній системі (Слюсаревський, 1999) наразі системно не вивчено. З огляду на посттоталітарний характер українського суспільства, брак у населення психологічної культури та історично зумовлену його недовіру до психологічної і психіатричної допомоги припущення про те, що знання з основ психологічної самопомоги та підтримки іншого здебільшого

недостатньо використовується українцями, не видається хибним. Так, за даними репрезентативних опитувань в Україні, 81% респондентів загалом погоджуються з твердженням «Відколи розпочалося повномасштабне російське вторгнення, ментальне здоров'я моїх близьких і знайомих значно погіршилося» (Слюсаревський та ін., 2024), 77% переживали останнім часом стрес або сильну знервованість (Gradus Research Company, 2024). Попри те, що 40% опитаних українців відчувають потребу в психологічній допомозі, найпопулярнішим способом долання стресу вони називають «сидіння в Інтернеті» (39%), і лише 8% зверталися по допомогу до спеціаліста. Водночас більшість констатує, що за час війни в українців зросла потреба в психологічних знаннях (80,3%), а психологічну просвіту, що вчить дітей і дорослих піклуватися про власне ментальне здоров'я, потрібно включати до освітніх програм (76,2%) (Слюсаревський та ін., 2024). Українці демонструють позитивне ставлення до опанування навичок психологічної самопомоги та підтримки іншого (44%), але: 1) серед названих засобів долання стресу опитувані не називають психологічні практики з відновлення емоційної рівноваги, «заземлення», концентрації уваги; 2) 70% опитаних нічого не знають про програми підтримання психічного здоров'я в Україні (Gradus Research Company, 2024).

Беручи до уваги метадані опитувань громадської думки, які фіксують, з одного боку, усвідомлення українцями погіршення власного психоемоційного стану і зростання потреби в психологічній допомозі, а з іншого, їхню нерішучість у задоволенні такої потреби на рівні поведінки, цілком обгрунтовано вважати психологічну просвіту символічним знаряддям, що може фасилітувати взаємодію між тим, хто надає психологічну допомогу, і тим, хто її потребує (Starovoitenko, Sliusarevskyi, & Chorna, 2025). Тож психологічна просвіта набуває своєї соціальної і практичної значущості не лише як ефективний засіб профілактики негативних для психічного здоров'я наслідків травматичних подій війни (Betancourt et al., 2013; Bass et al., 2016; Mughairbi, Alnajjar, & Hamid, 2020), а і як засіб підвищення психологічної культури населення, долання бар'єрів у зверненні по психологічну допомогу. Тому масове залучення населення до психологічної просвіти є актуальним суспільним завданням, а соціальна психологія має дати рекомендації, як це ефективно зробити, щоб отримані з різних інформаційних джерел знання перетворилися на дієві інструменти піклування про власне психічне здоров'я і психосоціальної підтримки іншого. Урешті-решт, проблема використання населенням психологічних знань у повсякденні війни та зростання його психологічної грамотності набуває об'єднаного для українців національного значення, бо йдеться

про їхню стійкість, безпеку держави і перемогу над російськими загарбниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор; виокремлення нерозв’язаних частин загальної проблеми. Психологічна просвіта порівняно із психоедукацією спрямована на більш широкий загал користувачів психологічних знань. Психоедукація, хоча й перекладається з англійської як психологічна просвіта, але в українських традиціях надання психологічної допомоги асоціюється з доланням індивідуальних складнощів психічного здоров’я та соціально-психологічного добробуту або ж психологічних негараздів, що супроводжують фізичні хвороби людини; тобто розуміння психоедукації у вітчизняній психології (Борисова, 2024; Бульченко & Тодорова, 2024) здебільшого є відбиттям підходу, який склався в зарубіжній психології в межах практик консультування і психотерапії (Hedman-Lagerlöf & Axelsson, 2019; Wu & McGuire, 2018). Психоедукацію використовують усі напрями і школи психологічної допомоги особистості, від класичних до новітніх (McWilliams, 2003; Foo et al., 2023). Часом психоедукація орієнтована на представників окремих соціальних груп, які можуть мати типові проблеми із психічним здоров’ям або соціально-психологічним добробутом (Walsh, 2009; Herrera et al., 2023; Wong & Jackson, 2023). Завдячій психоедукація вже інтегрована в процеси психологічного консультування і психотерапії; найбільшою мірою це представлено в когнітивно-поведінковій психотерапії (Çiller, Köskün, & Akça, 2022; Martin et al., 2023). Психологічну просвіту ж можна розглядати як самостійний, спеціально організований процес масового поширення та засвоєння психологічних знань серед населення. Отже, психологічна просвіта спрямована як на окремого соціального індивіда – типового представника того чи іншого соціуму, так і на окремі соціальні групи – від малих до великих, та суспільство в цілому. Метою психологічної просвіти є формування психологічної культури особистості (Тарасова, 2016), соціальних груп і всього населення.

Зауважимо: оскільки тут і далі ми аналізуватимемо насамперед зарубіжні дослідження, то, звісно, в них немає розрізнення психологічної просвіти і психоедукації. Однак у контексті нашого дослідження будуть аналізуватися ті джерела, які описують психоедукацію як масовий процес, де споживачами психологічних знань є окремі соціальні групи або когорти, громади або ж загалом недиференційовано все населення регіону/країни, яке потребує тих чи інших знань.

У психології ефективність психологічної просвіти вивчали в декількох аспектах: 1) як залучення соціальних індивідів до

спеціалізованої допомоги у сфері психічного здоров'я і соціально-психологічного добробуту, долання бар'єрів у зверненні по таку допомогу, нівелювання стигматизації і самостигматизації тих, хто звертається по неї; 2) як піклування людини про власне психічне здоров'я і соціально-психологічний добробут, психосоціальну підтримку іншого, профілактику негативних для здоров'я наслідків катастроф та інших потенційно травматичних подій; 3) як спеціально організований процес поширення інформації певним джерелом і її сприйняття реципієнтом. Метафорично ці підходи в дослідженнях із психологічної просвіти означимо як «антистигма», «піклування про здоров'я», «доступність знань». Стисло охарактеризуємо перелічені підходи.

Перший підхід базується переважно на регульовальній ролі соціальних уявлень та переконань про причини негараздів із психікою людини. Так, у поширенні знань через інформаційні повідомлення для членів громади (Sowers et al., 2023) використовують саме психологічні пояснення впливу подій середовища на стан психіки людини, зокрема на розвиток ПТСР; на відміну від використання моралізаторських або суто медико-біологічних причин виникнення ПТСР, психологізація цих причин і звернення уваги на обставини життя людини сприяють громадській підтримці та заохоченню поведінки, спрямованої на лікування тих, хто страждає. В іншій просвітницькій кампанії, орієнтованій на широку громадськість, у якій ішлося про причини і лікування депресії, загалом не згадують її причини (біологічні, медичні, соціальні, психологічні тощо) (Peter et al., 2024). Автори заперечують необхідність згадування причин труднощів у психічному здоров'ї людини в матеріалах психологічної просвіти, натомість пропонують упроваджувати концепцію психічного здоров'я і хвороби як невід'ємних частин життєвого досвіду людини, як певних періодів її життя. Як зазначають дослідники, за такого підходу кількість звернень по фахову допомогу у сфері психічного здоров'я зростає, а користувачі психопросвітницьких матеріалів демонструють зниження показників за шкалою стигматизації.

У межах другого підходу для зміцнення мотивації людини піклуватися про власне психічне здоров'я фахівцям у цій сфері в процесі комунікації з пацієнтами пропонують спиратися на розуміння останніми вигоди, яку дає звернення до спеціаліста та обізнаність людини про правила емоційної саморегуляції, психологічну самопомогу тощо (Ahn et al., 2024). Психологічні знання тут розглядають як засоби розв'язання особистих проблем, яких буває особливо багато в тих громадах, котрі після війни повертаються до мирного життя і яким необхідно відновлювати стійкість (Agani, Landau, & Agani, 2010). Дослідники

спираються на концепт позитивної грамотності (Carvalho et al., 2022) у цій чутливій для соціального буття людини сфері, а також на потреби особистості бути компетентною, автономною в розв'язанні особистих психологічних проблем і демонструвати належність до спільноти або соціальної групи, піклуватися про соціально-психологічний добробут інших (Nalipay et al., 2024; Vicentini et al., 2022). Зазначається, що лише знання про негаразди в психіці людини, симптоматику психічних труднощів не є хорошим інструментом залучення людини до психологічної просвіти і, відповідно, використання з користю таких знань. За умови наявності в людини знань про те, що дає їй емоційний комфорт, відчуття щастя і підтримує в складних ситуаціях, ефективність психологічної просвіти зростає.

Третій із реалізованих у дослідженнях підхід є найбільш технологічним з погляду орієнтованості психологічної просвіти саме на споживача психологічних знань, забезпечення його психологічного комфорту. Так, психологічна просвіта як процес аналізується за показниками: зрозумілість, зручність, доречність, корисність, доступність презентації інформації в тій чи іншій формі для реципієнта масової комунікації, швидкість поширення, обсяги опанування та використання інформації тощо (Vicentini et al., 2022). Ці показники були надзвичайно важливі для дослідників не лише тому, що йшлося про психічне здоров'я споживача, а ще й тому, що споживач здобував знання про психологічні реакції дітей на актуальні події війни, про адаптивні і неадаптивні стратегії дітей та дорослих у доланні стресу на ранній стадії катастрофи, особливості переживання страху, тривожності та інших складних емоцій у таких ситуаціях. Щоб текст був зрозумілий населенню, використовували контент-аналіз відповідей респондентів, які не були професіоналами в цій галузі. Відповіді було отримано під час попередньо проведеного дослідницького опитування, яке стосувалося проблематики психічного здоров'я. Також тексти, призначені для масової просвіти дорослих – батьків та опікунів дітей, підлягали оцінюванню декількома незалежними експертами; перевіряли психологічну екологічність текстів та їх відповідність науковим положенням. Просвітницькі матеріали, розроблені спочатку італійською та англійською мовами, було перекладено багатьма іншими мовами світу. Здійснювалася попередня апробація психоедукаційних матеріалів на двох незалежних вибірках дорослих людей, які мешкали в мирних умовах і не мали особистого досвіду війни. Сам процес психологічної просвіти підлягав моніторингу з урахуванням соціально-демографічних характеристик споживачів психологічних знань. Психоедукаційна кампанія супроводжувалася відповідними меседжами в ЗМІ. Результатом такої потужної підготовчої

роботи із психологічної просвіти стало масове використання споживачами затребуваних ними психологічних знань. Узагальнені результати дослідження засвідчили ефективність матеріалів психологічної просвіти за вищенаведеними показниками. Спочатку матеріали було поширено як невеликі брошури серед служб швидкого реагування, що навесні 2022 року опікувалися прийомом біженців, які рятувалися від російсько-української війни в територіальних громадах Італії. Надалі ці матеріали – як електронні ресурси – було поширено через ЗМІ для всіх, хто страждає в усьому світі від війни.

Узагальнюючи дослідження із психологічної просвіти, можна їх також класифікувати як такі, що спрямовані: 1) на вивірених змісту психологічних знань, які масово поширюються, і це надзвичайно важливо, бо вони містять соціальні настанови соціальної поведінки для населення, 2) на організацію самого процесу психологічної просвіти, щоб реципієнти якомога краще засвоювали і використовували знання.

Організаційний складник психологічної просвіти, який найретельнішим чином представлено в публікації Vicentini та ін. (2022), також може вирізнятися за різними критеріями, зокрема: 1) за спрямованістю на широкий загаль, окрему соціальну групу або конкретну особу, 2) за ступенем контролю її ефективності, тобто рівнем засвоєння самих знань. Означимо ці показники як широту охоплення просвітою населення (відповідно, і спрямованість на розв'язання типових і поширених або ж особистих проблем конкретної людини) та ступінь контролю засвоєння знань.

Психологічна просвіта як процес може здійснюватися без прив'язки до окремих випадків надання фахової допомоги конкретним особам і в більш «особовій формі», масово, але з прицілом на кінцеву мету просвіти – поліпшення соціально-психологічного та емоційного стану конкретних людей. У першому випадку знання поширюються через буклети, посібники, пам'ятки, вебплатформи, цифрові застосунки, бібліотеки, медіасповідення – наприклад, як у моделі інтервенцій у громадське здоров'я (North & Hong, 2000; Vicentini et al., 2022) і з опорою на соціальні уявлення «народної психіатрії» (Sowers et al., 2023), а в другому – зазвичай ідеться про навчальні програми:

– шкільні програми (Baum, 2005; Wolmer, Laor, & Yazgan, 2003; Berger, & Gelkopf, 2009; Berger, Gelkopf, & Heineberg, 2012),

– спеціальне навчання для фахівців допоміжних професій, тих, хто фахово охороняє і рятує життя людей, наприклад поліцейських (Lorey, & Fegert, 2022),

– навчальні тренінги, програми, семінари для співробітників установ та організацій (Маслюк, 2024),

– загалом для всіх охочих (Howard, & Goelitz, 2004).

Такі навчальні програми базуються на концептах резильєнтності і травмоінформованості (Lahad, 2017; Substance..., 2014; Zakszeski, Ventresco, & Jaffe, 2017). Стимулами для розроблення таких програм свого часу стали великі стихійні лиха, терористичні атаки і війна (Berger, & Gelkopf, 2009; Levanon, & Gidron, 2015; Борисова, 2024).

Хоча показники ефективності організації психологічної просвіти – широта охоплення просвітою населення і контроль засвоєння знань – формально різні і лише частково перетинаються між собою за змістом, однак на практиці ці показники часто є поєднуваними в тих чи інших просвітницьких заходах. Зазвичай широта охоплення просвітою населення, так би мовити «безособова форма» просвіти, і слабка контрольованість її ефективності, за рідкісним винятком (Vicentini et al., 2022), представлені кампаніями з поширення інформації в публічному комунікаційному просторі. У разі ж спеціально організованого процесу навчання, з контролем якості засвоєння знань та їх практичного використання, учні зазвичай приміряють ці знання до розв’язання своїх особистісних проблем, пов’язаних із психічним здоров’ям і соціально-психологічним добробутом. І тут уже показник широти охоплення просвітою населення більш низький порівняно з публічними психопросвітницькими кампаніями. Водночас тести навчальних досягнень і зворотний зв’язок від тих, хто навчається, забезпечують контроль ефективності засвоєння знань.

Отже, посилення ефективності психологічної просвіти можна розглядати в аспекті регулятивного впливу змісту психологічних знань на поведінку людини у сфері психічного здоров’я і соціально-психологічного добробуту та організаційно-контрольних функцій психологічної просвіти. Однак розгляд психологічної просвіти як комунікативного процесу, в якому отримувач психологічних знань є їх активним споживачем, є суб’єктом соціальної взаємодії у сфері піклування про власне психічне здоров’я, усвідомлено долучається до психологічної просвіти не є наразі реалізованим у теорії та практиці психологічної допомоги. Лише в аспекті формування психологічної грамотності людини у сфері психічного здоров’я розглядався її зв’язок зі ставленням до пошуку допомоги і самим зверненням по допомогу (Lien et al., 2024). Пошук і звернення по допомогу автори дослідження інтерпретують у річищі аналізу ефективних стратегій підтримання психічного здоров’я, серед яких і самопомога як застосування технік управління стресом, перша допомога для підтримання інших, визначення потреб людини та усвідомлення цих потреб тощо. Тут психологічна

просвіта є медіатором залучення до фахової допомоги у сфері психічного здоров'я.

Отже, хоча психологічна просвіта і є спеціально організованим процесом масового поширення та засвоєння психологічних знань серед населення, однак контроль та засоби посилення її ефективності не є достатньо вивченими в тих чи інших організаційних формах просвіти. У психології безпосередньо досі не досліджували механізми залучення населення до масової психологічної просвіти.

Мета: визначити основні соціально-психологічні механізми залучення українців до психологічної просвіти і в контексті російсько-української війни надати рекомендації щодо її впровадження серед широких верств населення.

Методологія дослідження. Авторка спирається на теоретичні узагальнення з проблематики психологічної просвіти та психології впливу на масову поведінку соціальних індивідів, а також на результати узагальнення метаданих емпіричних досліджень, на основі чого виокремлює соціально-психологічні механізми залучення населення до психологічної просвіти з урахуванням контексту російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо в умовах спеціально організованого процесу психологічної освіти як процесу навчання механізмом залучення до неї та активного опанування психологічних знань є мотивація тих, хто навчається (а вона багато в чому визначається свідомим вибором навчального закладу / відповідної програми, а також системою оцінювання знань, навчальною конкуренцією в навчальній групі за рейтинг успішності), то в умовах, коли йдеться про широкий загал охоплення населення просвітою і низький ступінь контролю засвоєння цих знань, варто спиратися вже не на дидактичні засади навчання, а на суто психологічні. Термін «просвіта» акцентує такий складник освіти, як поширення знань, водночас він охоплює і її результат – опанування знань. Психологічна просвіта може здійснюватися і через спеціально організоване навчання, і шляхом популяризації психологічних знань та самостійного їх опанування.

Психологічну просвіту слід запроваджувати системно, на всіх рівнях функціонування соціуму: від рівня суспільства до окремого соціального індивіда. Великі, середні і малі групи як соціальні структури, що визначають типову поведінку їх членів, також мають бути залучені до системи психологічної просвіти. Згуртованість, соціальна фасилітація, афіліація, лідерство, вплив більшості на меншість і, навпаки, меншості на більшість, референтність, урешті-решт – конформізм – низка групових феноменів, які не лише супроводжують групові процеси, а і є

механізмами, що формують гомогенну, однакову, однорідну поведінку членів групи. Отже, ідеться про низку соціально-психологічних механізмів впливу на поведінку соціального індивіда.

Психологічний механізм є процесом психіки або сукупністю процесів, певною послідовністю дій, операцій, процедур діяльності, які супроводжуються психічними процесами (Смульсон, 2021). Соціально-психологічні механізми – це процеси психічного відображення світу і творення його нових змістів, які супроводжують соціальну взаємодію, і найчастіше їх визначають як механізми впливу суб'єктів взаємодії один на одного. Якщо розглядати взаємодію як комунікативну систему, то результатами дії соціально-психологічних механізмів може бути активне/пасивне споживання або творення інформації (Стрільчук, 2019). Діапазон механізмів впливу простягається від переконування до навіювання, тобто від усвідомлених до неусвідомлених процесів взаємодії (Татенко, 2008). Серед поширених механізмів: наслідування прикладу, висунення вимог, вправлення, маніпулювання, ідентифікація, інтеріоризація тощо.

Саме з позицій розуміння психологічної просвіти як соціального процесу, що спрямований на поширення та опанування психологічних знань населенням на всіх рівнях функціонування соціуму, а також соціально-психологічних механізмів як процесів, що забезпечують вплив суб'єктів соціальної взаємодії один на одного, варто розглядати стимули та мотиви залучення населення до психологічної просвіти. У контексті нашого дослідження соціально-психологічний механізм ми визначаємо як цілеспрямований вплив організаторів психологічної просвіти на масову свідомість, на поведінку членів громад, організацій та представників найближчого соціального середовища людини з метою її залучення до активного споживання психологічних знань.

Почнімо розгляд механізмів залучення населення до психологічної просвіти з тих, що діють на рівні всього суспільства і масової свідомості. Тут насамперед потрібно спиратися на характеристики ментальності українців, на ті соціокультурні особливості сприйняття світу і взаємодії в суспільстві, які протягом тривалого історичного часу визначають поведінку населення. Як свідчать дослідження, українцям притаманний горизонтальний колективізм, внутрішня інтенція допомагати з доброї волі всім, хто перебуває в скруті, побудова взаємодії з іншим на основі співпереживання (Стародубська, 2024). Тому опанування психологічних знань заради підтримки іншого в складних обставинах життя може стати хорошим «архетиповим» для українців стимулом звернення до психологічної просвіти. Усі масові заходи і комунікаційні кампанії мають супроводжуватися меседжами про психологічну грамотність у сфері

психічного здоров'я кожного українця як необхідність, а не індивідуальну забаганку, як турботу про інших, а не лише про себе: про психіку дітей, що чують звуки повітряних тривог і лякаються вибухів; про хлопців з фронту, психіку яких цілодобово виснажують нелюдські умови війни; усіх знайомих і незнайомих людей, яких раптом у публічному або приватному місці наздожене флеш-бек травми, а поряд не буде фахівця, щоб надати психологічну допомогу.

Ще однією характеристикою ментальності українців є недовіра до соціальних інституцій (Стародубська, 2024), зокрема і до інституту надання психологічної допомоги. Хоча в законодавстві України зроблено перші кроки до правового нормування практик надання психологічних консультацій і психотерапевтичних сеансів, ухвалено Закон «Про систему охорони психічного здоров'я» (МОЗ, 2025), однак проблема довіри населення до фахівців у сфері психічного здоров'я та соціально-психологічного добробуту залишається актуальною. Українці також не розуміють, як відрізнити дилетанта від професіонала в цій сфері (Слюсаревський та ін., 2024), тобто тут ідеться про психологічну компетентність. Загалом можна констатувати низький рівень психологічної культури серед населення України. На період становлення довіри до інституту допомоги в галузі психічного здоров'я допоміжним психологічним знаряддям, яке фасилітує взаємодію між умовною персоною фахівця в цій сфері і споживачем психологічного контенту, може стати цифровий психоедукаційний застосунок (Starovoitenko, Sliusarevskiy, & Chorna, 2025). Анонімність взаємодії з таким цифровим застосунком сприяє уникненню сорому і самостигматизації в разі звернення по психологічну допомогу, сприяє становленню довіри до психологів і психотерапевтів. Клієнт відчуває психологічну безпеку, водночас здобуває психологічні знання. Цей механізм означимо як фасилітацію взаємодії в уявному просторі надання психологічної допомоги між її учасниками за допомогою посередництва технічного засобу психологічної просвіти. За такого підходу актуалізується одна з базових потреб особистості – бути автономною. Водночас людина береться до розв'язання певної особистісної психологічної проблеми, тобто вона задовольняє ще одну потребу – бути щасливою і керувати власним життям, по суті – це та сама потреба автономності. Як свідчать дослідження, досить велика кількість українців взаємодіє з цифровими психоедукаційними застосунками, зокрема з чат-ботом «Друг» у Telegram-месенджері (Lahutina et al., 2024).

Іншим соціально-психологічним механізмом залучення населення до психологічної просвіти може бути використання феномену соціального порівняння (Festinger, 1954) і звернення до позитивного

досвіду умовного «Іншого»: країн, громад, соціальних груп, організацій. Якщо в когось іншого виходить зберігати оптимізм, не впадати у відчай у ситуаціях постійних терористичних загроз і війни, то й українці так само зможуть. Таким референтним для українців досвідом є організація соціального життя населення Ізраїлю (Levanon & Gidron, 2015), напрацювання фахівців Ізраїльської коаліції травми (Israel Trauma Coalition, n. d; Community..., n. d.), які наразі широко використовують у психологічній просвіті в Україні. Цінними для українців є не лише знання ізраїльських психологів про ресурси резильєнтності, правила психологічної допомоги тощо, а й сама наявність успішного досвіду стійкості, подолання травми війни і тероризму, можливість збереження психічного здоров'я та соціально-психологічного добробуту за таких обставин життя. Потенційно досяжна здатність керувати власним особистісним функціонуванням, відома як сприйнята самоефективність у подоланні труднощів, є центральним і найбільш поширеним чинником відновлення після травматичних переживань (Benight & Bandura, 2004).

Феномен соціального порівняння в умовах російсько-української війни цікавий ще й тим, що він посилює самооцінку українців, адже їхнє звернення до позитивного досвіду Іншого поєднується з фаховою і моральною підтримкою цього Іншого. А соціальна підтримка поряд зі сприйнятою самоефективністю є ще одним найбільш дієвим чинником посттравматичного відновлення. Крім того, наслідування прикладу долаання дуже важких, здавалось, нездоланих для психіки наслідків колективних травм, спроможність українців порівнювати себе з кимось успішним, орієнтація на референтні зразки стійкості нівелюють принизливе відчуття українцями меншовартості, яке їм прищеплював російський колоніалізм. Це посилює їхню впевненість у спроможності справитися з агресією росіян.

Варто також зауважити, що психологічна просвіта на рівні всього суспільства має підпорядковуватися державній політиці України. У тексти всеукраїнських комунікативних кампаній, масових заходів, які розповідають про психічне здоров'я і соціально-психологічний добробут, мають бути закладені об'єднавчі для українців сенси запровадження психологічної просвіти в часи війни: посилення стійкості, підпорядкування своєї поведінки завданням безпеки країни і перемоги над російськими загарбниками.

Мотиваційно-настановчі, емоційні та когнітивні складники звернення населення до психологічної просвіти необхідно поєднувати з поведінковим складником. Звернення до психологічної просвіти і постійні вправлення в застосуванні психологічних знань мають стати соціальною нормою взаємодії на рівні всього суспільства. В умовах війни

елементарні психологічні знання, правила першої психологічної допомоги засвоюють представники всіх соціальних категорій, незалежно від освіти, рівня доходу, професії тощо (Маслюк, 2024; Урядовий портал, 2023). Якщо на підприємство, організацію, громаду приходять психологи із семінарами і тренінгами, то до них залучаються всі працівники – від керівництва до технічного персоналу. Психологічні знання мають бути зрозумілими для всіх учасників занять із психологічної просвіти. Отже, меседж «Дбати про власне психічне здоров'я – нормально» бажано не лише проголошувати, а й раціонально обгрунтовувати.

Наступним механізмом може стати соціальне науачіння. Хоча його традиційно пов'язують з негативним впливом телебачення на свідомість людини, але воно водночас працює на засвоєння нею конструктивних патернів поведінки (Bandura, 1969). Візуалізація алгоритмів першої психологічної допомоги на екрані телевізора, ноутбука або телефона сприятиме залученню населення до психологічної просвіти. Соціальна реклама, використовуючи візуалізовані мінірозповіді про коректну і некоректну психологічну підтримку під час отримання звістки людиною про трагічні події з фронту, під час переживання горя, флеш-беків, перебування в зоні масштабних катастроф тощо, завдяки спостереженню глядачем моделей психологічно грамотної соціальної поведінки навчає його таких моделей. Рольове розігрування акторами типових сцен психологічно грамотної підтримки сприяє кращій ідентифікації людини з такими патернами поведінки, а в подальшому залучає до свідомої психологічної просвіти, більш глибокого розуміння алгоритмів першої психологічної допомоги, побачених на екрані телевізора, смартфона, ноутбука.

На рівні територіальних громад як великих соціальних груп важливо дослідити й актуалізувати конкретні потреби населення в психологічних знаннях. У громадах, які було деокуповано або де мешкають родини, які є внутрішньо переміщеними особами, варто провести опитування щодо ставлення до проблем у сфері психічного здоров'я та соціально-психологічного добробуту, відповідних запитів на фахову допомогу. Успішні кейси розв'язання фахівцями конкретних проблем членів громади (Асланян, 2024) можуть стати кроком до розв'язання інших, активізації неофіційних каналів поширення інформації серед населення про дієвість засобів роботи психологів, про марність пересторог щодо звернення до психіатра тощо. Також ефективним механізмом залучення членів громад до психологічної просвіти є опора на авторитет лідерів громад та осіб, яких поважають у громаді, обговорення сімейного (по суті – групового) досвіду долання психологічних проблем, зокрема колективної травми війни (Agani,

Landau, & Agani, 2010). Оскільки члени територіальних громад, особливо невеликих, зазвичай добре знайомі між собою, то тут зразу постає проблема психологічної безпеки людини, запобігання осуду і стигматизації, порушення кордонів приватності людини. Отже, соціально-психологічними механізмами залучення населення до психологічної просвіти на рівні громади є актуалізація соціальних зв'язків між членами громади і неформальних її каналів комунікації, опора на визнаних лідерів громади і соціальний капітал її членів, використання успішного досвіду долання травм війни в колі сім'ї та інші кейси розв'язання типових для громади проблем. Створення безпечного простору взаємодії членів громади у сфері психічного здоров'я і соціально-психологічного добробуту також є важливою ланкою залучення до просвіти, використання психологічних знань та фахової допомоги.

Організація є типовим прикладом середньої соціальної групи. Порівняно з громадою коло взаємодії її членів звужується, а значить, проблема довіри у сфері психічного здоров'я стає ще більш актуальною. Саме тому варто подбати про обмежувальні рамки доступу до індивідуальної інформації на рівні розпоряджень і правил організації. Психологічна просвіта про психічне здоров'я на робочому місці має давати відповіді, чому роботодавець зацікавлений у соціально-психологічному добробуті своїх працівників: не із цікавості та контролю, а через турботу про їхнє здоров'я, що, відповідно, впливає на продуктивність роботи організації. Продуктивність впливає на задоволеність працівника самим собою, а організація має пряму вигоду від зростання продуктивності. Запровадження принципів травмоінформованого підходу (Becker-Blease, 2017) в роботі організації, психоедукаційні тренінги, робота в малих групах для відпрацювання навичок першої психологічної допомоги, безособовий підхід до теми втрат у психічному здоров'ї людини, спростування категоричних тверджень про обов'язковий характер труднощів у психічному здоров'ї під час війни мають бути покладені в основу роботи організації. Це сприятиме формуванню клімату довіри і психологічної підтримки членами організації одне одного.

Психологічну просвіту на рівні малих груп варто розглядати у двох аспектах: як простір реалізації просвіти в найближчому соціальному середовищі людини, де згуртованість, лояльність і конформізм є дієвими механізмами впливу на поведінку людини (Festinger, Schachter, & Back, 1950; Festinger, 1954); як об'єднання соціальних індивідів, які збалансовано можуть реалізовувати свою потребу в належності до соціальної групи і водночас виявляти свої індивідуальні здібності та

креативність (Leonardelli, Pickett, & Brewer, 2010). У першому випадку соціально-психологічними механізмами залучення до психологічної просвіти стане весь діапазон механізмів впливу на поведінку людини – від безапеляційних інтродукцій значущих для члена групи осіб до переконування в необхідності психологічних знань у житті людини, а в другому випадку – творча синергія членів малої групи, внутрішній простір якої є оптимальним для вияву схильностей і суб'єктивних уподобань людини, самореалізації її талантів.

Спостерігається певна ймовірність залучення населення до клубів, гуртків, семінарів тощо із психологічної просвіти, але якщо в таких заходах поєднуються заняття за покликанням або «для душі» із психологічною просвітою, то це значно збільшує відсоток тих, хто буде відвідувати заходи. Наприклад, заняття в гуртку флористики можна позиціонувати як такі, що дають і знання про створення робіт із декоративно-прикладного мистецтва, і психологічні знання про інші методи психічного розвантаження. Хоча складання букетів квітів саме по собі є психотерапевтичним заняттям, але воно не охоплює весь спектр психологічних життєвих практик дотримання психічної рівноваги. Асоціативно флористика може стати «містком» між заняттям для душі і процесом опанування знань, що допомагають підтримувати психічне здоров'я. Так само й інші різновиди масових дозвіллевих заходів можуть містити елементи психологічної просвіти (Пінчук, 2024а). Під час активної і щільної комунікації в інгрупі «своїх» зростає обсяг творчого підходу до творчого використання психологічних знань (Пінчук, 2024b). Під час цих заходів учасників можна запрошувати на вже більш спеціалізовані заняття із психології або ж самі заходи можуть зародити інтерес до самостійного оволодіння психологічними знаннями, які пропонують численні електронні і паперові ресурси, орієнтовані на нефахове використання таких знань.

Соціальний і творчий потенціал малих груп можна використовувати і в психологічній просвіті в організаціях, під час соціально-психологічних тренінгів, практичних семінарів, коли від пасивного засвоєння психологічних знань потрібно перейти до активного їх використання (Brown, 2018).

Зауважимо, що мала група також є традиційною організаційною формою навчання, де є той, хто навчає, і той, що навчається. Навчання психології може бути не лише формалізованим процесом, а й неформальним. Потенціал малої групи доцільно використовувати як у навчальній діяльності, так і у неформальній, часто на громадських засадах, просвіті.

На рівні окремого соціального індивіда психологічну просвіту варто організувати так, щоб відбувалося конструювання індивідуальних смислів використання психологічних знань. Актуалізація психологічної потреби соціального індивіда бути компетентним доповнює інші його потреби – бути автономним і належати до спільноти, які пропонується використовувати як соціально-психологічні механізми й на інших рівнях залучення до психологічної просвіти: усього суспільства і різного рівня соціальних груп.

Отже, по мірі спускання сходинками рівнів упровадження психологічної просвіти – від всього суспільства до окремого його представника – соціального індивіда – спадає ширина охоплення населення просвітою і водночас зростає контекстуальність задоволення потреб людини у сфері психічного здоров'я і соціально-психологічного добробуту. Механізми залучення населення до психологічної просвіти не є такими, що строго відповідають якомусь окремому рівню. Ті, що діють на рівні всього суспільства, звісно, спрацьовують і на рівні окремого соціального індивіда, бо суспільство хоча й не є сумою окремих осіб, але все ж і не є абстракцією, а є об'єднанням людей, які діють згідно зі спільними цінностями й атитюдами. Чим більше конкретизуються потреби населення в допомозі у сфері психічного здоров'я і соціально-психологічного добробуту, тим більшою мірою воно буде активно засвоювати психологічні знання та долучатися до психологічної просвіти.

Обмеження дослідження. Наше дослідження базується на теоретичних узагальненнях метаданих інших досліджень. Незважаючи на обґрунтованість та очевидну ефективність організації психологічної просвіти населення з опорою на виокремлені соціально-психологічні механізми залучення до неї населення, відповідні моделі просвіти мають бути верифіковані в умовах спеціально організованого емпіричного дослідження.

Соціальна значущість дослідження полягає у визначенні переліку соціально-психологічних механізмів залучення населення до психологічної просвіти, на основі чого можуть бути сформульовані коректні меседжі масової комунікації, дієві соціальні настановлення та відповідні організаційні форми психологічної просвіти, що в подальшому сприятиме зростанню психологічної грамотності українців, підвищенню їхньої психологічної культури та зміцненню психологічної стійкості в умовах російсько-української війни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психологічну просвіту населення треба запроваджувати системно і підпорядковувати державній політиці, спрямованій на зміцнення психологічної стійкості населення, безпеку країни та перемогу в російсько-українській війні.

Залучення населення до психологічної просвіти сприятиме розвитку психологічної культури, а в умовах війни це має стратегічний характер. Соціально-психологічні механізми залучення населення до психологічної просвіти можна розглядати як такі, що діють на рівні всього суспільства, і більш спеціалізовано – у соціальному просторі великих, середніх і малих груп, особистісному просторі взаємодії окремого соціального індивіда. Водночас ці механізми є наскрізними для всіх рівнів функціонування психологічної просвіти – від умовно верхніх до нижніх.

Психологічна просвіта має впроваджуватись у практику з урахуванням особливостей ментальності та соціальної взаємодії українців, а саме: їхнього вміння співпереживати й допомагати іншим у складних ситуаціях; вразливості в побудові довірчих відносин із соціальними інституціями, зокрема і у сфері надання психологічної допомоги; потреби в психологічній підтримці в доланні труднощів та зміцненні впевненості, автономності і самоефективності. Тому меседжі всеукраїнських комунікаційних кампаній у сфері психічного здоров'я мають спиратися на такі соціально-психологічні механізми залучення населення до психологічної просвіти: співпереживання і необхідність підтримання / надання допомоги іншому на основі розуміння того, що відбувається із психікою людини в травматичних ситуаціях війни; фасилітація взаємодії у сфері надання психологічної допомоги між тими, хто потребує допомоги, і тими, хто її надає, шляхом створення психологічно безпечного і захищеного від ризиків стигматизації середовища опанування психологічних знань, а надалі – фахової допомоги; соціальне порівняння з референтними для українців зразками успішного використання психологічної просвіти для забезпечення стійкості за обставин, що загрожують життю людини, – терористичних атак і війни.

Когнітивні, емоційні та мотиваційно-настановчі складники психологічної просвіти мають поєднуватися з поведінковими, тобто йдеться про запровадження практик звернення до психологічних знань як соціальної норми взаємодії. Така соціальна норма – долучатися до психологічної просвіти і використовувати психологічні знання в повсякденних життєвих ситуаціях – має стати зразком для всіх без винятку соціальних категорій незалежно від віку, освіти, професії, життєвого досвіду. Моделі соціальної поведінки у сфері підтримання психічного здоров'я і соціально-психологічного добробуту закріплюються завдяки соціальному наuczінню і традиційним дидактичним підходам до навчання.

Соціально-психологічними механізмами залучення населення до психологічної просвіти на рівні громади є актуалізація соціальних

зв'язків між членами громади і неформальних каналів комунікації в громаді, опора на визнаних лідерів громади і соціальний капітал її членів, використання успішного досвіду долання травм війни в колі сім'ї та інші кейси розв'язання типових для громади проблем. Усе це сприяє нівелюванню стигматизації тих, хто звертається по спеціалізовану допомогу у сфері психічного здоров'я і соціально-психологічного добробуту, формуванню нормативної поведінки та зміцненню довіри до фахівців у цій сфері.

На рівні організацій і найближчого соціального середовища, зокрема середніх і малих груп, соціально-психологічними механізмами залучення населення до психологічної просвіти можуть бути всі прояви конструктивної групової феноменології: афіліація і потреба в належності до групи людей, згуртованість і лояльність, лідерство та вияв суб'єктності/креативності/індивідуальних уподобань членів групи, підтримка інгрупи в демонстрації продуктивної поведінки, спрямованої на піклування про власне психічне здоров'я та допомогу іншому. На рівні окремого соціального індивіда психологічна просвіта має брати до уваги цілком природні заохочення, наприклад: використання психологічних знань як інструментів розв'язання індивідуальних проблем, задоволення психологічної потреби людини бути компетентною тощо.

Інтегральним для всіх рівнів психологічної просвіти механізмом залучення до неї населення має стати соціальне настановлення: психологічна просвіта – не індивідуальна, а спільна справа всіх українців, що зумовлено обставинами російсько-української війни.

Підсумовуючи, соціально-психологічні механізми залучення населення до психологічної просвіти в контексті російсько-української війни можемо класифікувати так:

– когнітивні: розуміння особливостей перебігу психічних процесів і виникнення психічних станів у потенційно травматичних умовах війни; інформування та переконування в дієвості психологічних знань; використання психологічних знань як інструментів розв'язання життєвих проблем; використання в психологічній просвіті текстів, які мають егалітарний характер та орієнтовані на масове споживання; використання соціальних порівнянь з успішними соціальними групами, які використовують психологічну просвіту в доланні травм війни і тероризму;

– емоційні: емпатія українців як стимул опанування психологічних знань; захист від емоційної вразливості в ситуаціях звернення до потенційно травматичного досвіду війни; задоволення психологічних потреб соціального індивіда під час опанування психологічних знань;

відчуття захищеності та психологічної безпеки в процесі засвоєння психологічних знань та звернення по фахову психологічну допомогу;

– мотиваційно-настановчі: використання в психоедукаційних кампаніях настановлень горизонтального колективізму українців, зміцнення їхньої автономності та сприйнятої самоефективності; референтність на кращі зразки психологічної стійкості інших великих соціальних груп в умовах війни і тероризму;

– поведінкові: підтримання іншого в складних умовах війни; фасилітація соціальної взаємодії в аспекті побудови довірчих відносин до інституту надання психологічної допомоги; вправлення в психологічній самодопомозі та підтриманні іншого, наслідування прикладів поведінки і моделей соціальної взаємодії, спрямованих на зміцнення психічного здоров'я, утвердження в суспільстві соціальної норми взаємодії, спрямованої на опанування та використання психологічних знань у повсякденних життєвих практиках; соціальне наочіння моделей конструктивної поведінки з підтримання іншого в стресових ситуаціях, відповідно –соціальна реклама моделей на конкретних прикладах взаємодії та ідентифікація із психологічно грамотними рольовими зразками поведінки людей; актуалізація соціальних зв'язків усередині інгруп, опора на лідерство та соціальний капітал членів груп, використання всіх каналів інформування членів громади/організації про успішний досвід розв'язання життєвих проблем за допомогою психологічних знань; використання конструктивної групової феноменології для розвитку креативності та вияву суб'єктності членів соціальної групи, а саме активного засвоєння психологічних знань.

Запропонована нами класифікація соціально-психологічних механізмів не є строгою: почасти одні механізми можна інтерпретувати як такі, що належать водночас до декількох класифікаторів. Наведений перелік не є вичерпним, його можна доповнювати і деталізувати, що й становитиме *перспективи* подальших психологічних досліджень за напрямом науково-методичного супроводу психологічної просвіти.

Список використаних джерел

Асланян, Т. (2024). Компетентність батьків у сфері ментального здоров'я як кейс психоедукаційної роботи в територіальній громаді, що переживає травму війни. *Проблеми політичної психології*, 16 (30), 238–256. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-174>

Борисова, О. О. (2024). Психоедукація в психореабілітаційному процесі учасників/учасниць бойових дій російсько-української війни: психоедукаційна модель «архів пам'яті». *Наукові записки. Серія: Психологія*, 2, 9–16. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-1>

Бульченко Д. В., & Тодорова І. С. (2024). Підготовка майбутнього психолога до застосування психоедукації. *Габітус*, 60, 50–54. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.8>

Маслюк, А. М. (2024). Розвиток резильєнтності громади Києва: практичний досвід. *Психологічні ресурси розвитку особистості в умовах невизначеності освітнього простору: збірник матеріалів наукових доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 23 жовтня 2024 р.)*. (с. 126–131). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/20241.pdf>

Міністерство охорони здоров'я (2025). *Психологів і психотерапевтів в Україні сертифікуватимуть — ухвалено Закон «Про систему охорони психічного здоров'я»*. <https://moz.gov.ua/uk/psihologiv-ta-psihoterapevtiv-v-ukrayini-sertifikuvatimut-uhvaleno-zakon-pro-sistemu-ohoroni-psihichnogo-zdorov-ya>

Пінчук, О. (2024а). Вечорниці: традиційні креативні та комунікативні технології у подоланні негативних наслідків війни та згуртуванні спільнот. У В. М. Духневич (Упоряд.), *Відновлення країни й згуртованість суспільства: виклики, проблеми, перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 10-11 жовтня 2024 р.* (с. 108–111). Київ: ІСПП НАПН України. https://psy-lpr.at.ua/Materials/2024/2024-kruglij_stil.pdf#page=108

Пінчук, О. (2024б). Психологічні аспекти соціальної реабілітації біженців в творчому просторі. В Ю. М. Швалб (Ред.), *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали ІХ з міжнародною участю науково-практичної конференції (15-16 березня року, Київ)* (с. 127–129). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. https://psy.knu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile

Слюсаревський, М. М. (1999). Інформаційний простір: критика існуючих визначень і спроба побудови теорії. *Вісник ХДУ. Серія «Психологія, політологія»: Особистість і трансформаційні процеси в суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти*, 4-5, 337–342

Слюсаревський, М., Чуніхіна, С., & Черниш, Л. (2024). *Громадсько-політична ситуація в Україні: інформаційний бюлетень (вересень 2024 року)* [Електронний ресурс]. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://ispp.org.ua/2024/12/12/gromadsko-politychna-sytuacziya-v-ukraiini-informacziynj-byuleten-veresen-2024-r/>

Смульсон, М. Л. (Ред.) (2021). *Психологічні механізми становлення суб'єктності дорослих у віртуальному просторі*. Київ – Львів: Вид. Вікторія Кундельська. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728329/>

Стародубська, М. (2024). *Як зрозуміти українців: кроскультурний погляд*. Харків: Віват.

Стрільчук, О. В. (2019). Якісне дослідження типів інтернет-медіакультури підлітків та соціально-психологічні механізми їх формування. *Теорія і практика сучасної психології*, 4 (1), 140–147.

Тарасова, Т. Б. (2016). Становлення професійної культури педагога засобами психологічної просвіти. В Г. Є. Улунова (Ред.), *Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток* (с. 193–210). Суми: Вид-во СумДПУ.

Татенко, В. О. (2008). *Соціальна психологія впливу*. Київ: Міленіум.

Ти як? Всеукраїнська програма ментального здоров'я. <https://howareu.com/>

Урядовий портал (2023). *Фахівців Держпраці навчають допомагати українцям підтримувати ментальне здоров'я на робочому місці*. <https://www.kmu.gov.ua/news/fakhivtsiv-derzhpratsi-navchajut-dopomahaty-ukraintsiam-pidtrymuvaty-mentalne-zdorovia-na-robochomu-misti>

Agani, F., Landau, J., & Agani, N. (2010). Community-building before, during, and after times of trauma: the application of the LINC model of community resilience in Kosovo. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80 (1), 143–149. <https://doi:10.1111/j.1939-0025.2010.01017.x>

Ahn, L. H., Tran, A. G. T. T., Lam, C. K., & Yoo, H. C. (B.) (2024). Asian American mental health help-seeking: An Asian value-informed health belief model. *Asian American Journal of Psychology*, 15 (4), 355–364. <https://dx.doi.org/10.1037/aap0000351>

Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. Holt, Rinehart, & Winston.

Bass, J., Murray, S. M., Mohammed, T. A., Bunn, M., Gorman, W., Ahmed, A. M. A. et al. (2016). A randomized controlled trial of a trauma-informed support, skills, and psychoeducation intervention for survivors of torture and related trauma in Kurdistan, Northern Iraq. *Global Health: Science and Practice*, 4 (3), 452–466. <https://doi.org/10.9745/GHSP-D-16-00017>

Baum, N. L. (2005). Building Resilience. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 10 (1-2), 487–498. doi: 10.1300/J146v10n01_08

Berger, R., & Gelkopf, M. (2009). School-based intervention for the treatment of tsunami-related distress in children: a quasi-randomized controlled trial. *Psychother Psychosom*, 78 (6), 364–371. doi: 10.1159/000235976. PMID: 19738402

Berger, R., Gelkopf, M., & Heineberg, Y. (2012). A Teacher-Delivered Intervention for Adolescents Exposed to Ongoing and Intense Traumatic War-Related Stress: A Quasi-Randomized Controlled Study. *Journal of Adolescent Health*, 51, 453–461. doi:10.1016/j.jadohealth.2012.02.011

Becker-Blease, K. A. (2017). As the world becomes trauma-informed, work to do. *Journal of Trauma & Dissociation*, 18 (2), 131–138. doi: 10.1080/15299732.2017.1253401

Benight, C. C., & Bandura, A. (2004). Social cognitive theory of posttraumatic recovery: the role of perceived self-efficacy. *Behaviour Research and Therapy*, 42 (10), 1129–1148. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2003.08.008>

Betancourt, T. S., Meyers-Ohki, S. E., Charrow, A. P., & Tol, W. A. (2013). Interventions for children affected by war: an ecological perspective on psychosocial support and mental health care. *Harvard review of psychiatry*, 21 (2), 70–91. <https://doi.org/10.1097/HRP.0b013e318283bf8f>

Brown, N. W. (2018). *Psychoeducational Groups*. 4th edition. Routledge.

Carvalho, D., Sequeira, C., Querido, A., Tomás, C., Morgado, T., Valentim, O., Moutinho, L., Gomes, J., & Laranjeira, C. (2022). Positive mental health literacy: A concept analysis. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 877611. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.877611>

Çiller, A., Köskün, T., & Akça, A. Y. E. (2022). Post traumatic stress disorder and behavioral therapy intervention techniques used in treatment. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14 (4), 499–509. <https://doi.org/10.18863/pgy.1096518>

Community Stress Prevention Center, CSPC (n.d.). <https://icspc.org/en/>

Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7 (2), 117–140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>

Festinger, L., Schachter, S., & Back, K. (1950). *Social Pressures in Informal Groups: A Study of Human Factors in Housing*. New York, NY: Harper.

Foo, C. Y. S., Verdelli, H., & Tay, A. K. (2023). Psychosocial interventions for occupational stress and psychological disorders in humanitarian aid and disaster responders: A critical review. In C. R. Martin, V. B. Patel, V. R. Preedy (Ed.), *Handbook of Cognitive Behavioral Therapy by Disorder* (pp. 245–263). Academic Press. doi: 10.1016/C2020-0-02413-8

Gradus Research Company (2024). *Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни*. <https://gradus.app/uk/open-reports/mental-health-and-attitudes-ukrainians-towards-psychological-assistance-during-war/>

Hedman-Lagerlöf, E., & Axelsson, E. (2019). Using the Internet to Provide Treatment for Health Anxiety. In E. Hedman-Lagerlöf (Ed.), *The Clinician's Guide to Treating Health Anxiety*. (pp. 143–154). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-811806-1.00008-1>

Herrera, S. N., Sarac, C., Phili, A., Gorman, J., Martin, L., Lyallpuri, R., Dobbs, M. F., DeLuca, J. S., Mueser, K. T., Wyka, K. E., Yang, L. H., Landa, Y., Corcoran, C. M. (2023). Psychoeducation for individuals at clinical high risk for psychosis: A scoping review. *Schizophrenia Research*, 252, 148–158. <https://doi.org/10.1016/j.schres.2023.01.008>

Howard, J. M., & Goelitz, A. (2004). Psychoeducation as a Response to Community Disaster. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 4 (1), 1–10. <https://doi.org/10.1093/brief-treatment/mhh001>

Israel Trauma Coalition (n.d.). <https://israeltraumacoalition.org/en/>

Lahad, M. (2017). From victim to victor: The development of the BASIC PH model of coping and resiliency. *Traumatology*, 23 (1), 27–34. <https://doi.org/10.1037/trm0000105>

Lahutina, S., Frankova, I., Gruen, M., Vermetten, E., Zohar, J., Spitschan, M., Bajbouj, M. (2024) A digital self-help tool to promote mental well-being for Ukrainians affected by war - Assessing predictors of stress, *Neuroscience Applied*, 3. <https://doi.org/10.1016/j.nsa.2024.104089>

Leonardelli, G. J., Pickett, C. L., & Brewer, M. B. (2010). Optimal distinctiveness theory: A framework for social identity, social cognition, and intergroup relations. In M. P. Zanna & J. M. Olson (Eds.), *Advances in experimental social psychology*. Vol. 43, pp. 63–113). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(10\)43002-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(10)43002-6)

Levanon, T., & Gidron, D. (2015). Readiness, Resilience, and Hope: The Israeli Experience. In R. Bach (Ed.), *Strategies for Supporting Community Resilience: Multinational Experiences* (pp. 289–307). Stockholm: Printing House: Elanders Sverige AB.

Lien, Y.-J., Chen, L., Cai, J., Wang, Y.-H., & Liu, Y.-Y. (2024). The power of knowledge: How mental health literacy can overcome barriers to seeking help. *American Journal of Orthopsychiatry*, 94 (2), 127–147. <https://doi.org/10.1037/ort0000708>

Lorey, K., & Fegert, J. M. (2022). Incorporating mental health literacy and trauma-informed law enforcement: A participative survey on police officers' attitudes and knowledge concerning mental disorders, traumatization, and trauma sensitivity. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 14 (2), 218–228. <https://doi.org/10.1037/tra0001067>

Martin, C. R., Patel, V. B., Preedy, V. R. (Ed.) (2023). *Handbook of Cognitive Behavioral Therapy by Disorder*. Academic Press, <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-85726-0.09990-7>

McWilliams, N. (2003). The educative aspects of psychoanalysis. *Psychoanalytic Psychology*, 20 (2), 245–260. doi: 10.1037/0736-9735.20.2.245

Mughairbi, F. A., Alnajjar, A. A., & Hamid, A. (2020). Effects of Psychoeducation and Stress Coping Techniques on Posttraumatic Stress Disorder Symptoms. *Psychological Reports*, 123 (3), 710–724. <https://doi.org/10.1177/0033294118825101>

Nalipay, M. J. N., Chai, C. S., Jong, M. S. Y. et al. (2024). Positive mental health literacy for teachers: adaptation and construct validation. *Current Psychology*, 43, 4888–4898. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04694-y>

North, C. S., Hong, B. A. (2000). Project CREST: A new model for mental health intervention after a community disaster. *American Journal of Public Health*, 90 (7), 1057–1058. <https://doi.org/10.2105/AJPH.90.7.1057>

Peter, L.-J., McLaren, T., Muehlan, H., Fleischer, T., Tomczyk, S., Schmidt, S., & Schomerus, G. (2024). Active psychoeducational components of antistigma interventions for untreated depressive symptoms: Specific effects of continuum beliefs? *Stigma and Health*. Advance online publication. <https://dx.doi.org/10.1037/sah0000522>

Sowers, A. F., Clapp, J. D., Freng, S. A., & Stanton, K. (2023). The folk psychiatry model: Developing a measure of lay perceptions of PTSD. *Psychological Assessment*, 35 (12), 1120–1133. <https://doi.org/10.1037/pas0001274>

Starovoienko, O., Sliusarevskiy, M., & Chorna, L. (2025). Mental Health: Criteria for Evaluation of the Digital Applications as Facilitative Tools of Public

Psychoeducation. *Insight: the psychological dimensions of society*, 13, 485–518. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2025-13-20>

Substance Abuse and Mental Health Services Administration (2014). *SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*. HHS Publication No. (SMA) 14-4884. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.

Vicentini, G., Burro, R., Rocca, E., Lonardi, C., Hall, R., & Raccanello, D. (2022). Development and evaluation of psychoeducational resources for adult carers to emotionally support young people impacted by wars: A community case study. *Frontiers in Psychology*, 13: 995232. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.995232>

Walsh, J. (2009). *Psychoeducation in Mental Health*. Oxford University Press, Incorporated.

Wolmer, L., Laor, N., & Yazgan, Y. (2003). School reactivation programs after disaster: could teachers serve as clinical mediators? *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 12 (2), 363–381. [https://doi.org/10.1016/s1056-4993\(02\)00104-9](https://doi.org/10.1016/s1056-4993(02)00104-9)

Wong, K. L., & Jackson, M. A. (2023). Psychoeducational and healing experiences with microaggressions of college-educated Black and Indigenous people of color. *Qualitative Psychology*, 10 (2), 208–226. <https://doi.org/10.1037/qap0000246>

Wu, M. S., & McGuire, J. F. (2018). Psychoeducation About Tic Disorders and Treatment. In Joseph F. McGuire, Tanya K. Murphy, John Piacentini, Eric A. Storch (Eds.), *The Clinician's Guide to Treatment and Management of Youth with Tourette Syndrome and Tic Disorders* (pp. 21-41). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-811980-8.00002-9>

Zakszeski, B. N., Ventresco, N. E., & Jaffe, A. R. (2017). Promoting resilience through trauma-focused practices: A critical review of school-based implementation. *School Mental Health: A Multidisciplinary Research and Practice Journal*, 9 (4), 310–321. <https://doi.org/10.1007/s12310-017-9228-1>

References

Agani, F., Landau, J., & Agani, N. (2010). Community-building before, during, and after times of trauma: the application of the LINC model of community resilience in Kosovo. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80 (1), 143–149. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01017.x> (in English)

Ahn, L. H., Tran, A. G. T. T., Lam, C. K., & Yoo, H. C. (B.) (2024). Asian American mental health help-seeking: An Asian value-informed health belief model. *Asian American Journal of Psychology*. <https://dx.doi.org/10.1037/aap0000351> (in English)

Aslanyan, T. (2024). Kompetentnist batkiv u sferi mentalnoho zdorovia yak keis psykhoedukatsiinoi roboty v terytorialnii hromadi, shcho perezhivaie travmu viiny [Parental competence in the field of mental health as a case of psychoeducational work in a territorial community experiencing war trauma]. *Problemy politychnoi psykholohii*

[Problems of political psychology], 16 (30), 238–256. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-174> (in Ukrainian)

Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. Holt, Rinehart, & Winston. (in English)

Bass, J., Murray, S. M., Mohammed, T. A., Bunn, M., Gorman, W., Ahmed, A. M. A. et al. (2016). A randomized controlled trial of a trauma-informed support, skills, and psychoeducation intervention for survivors of torture and related trauma in Kurdistan, Northern Iraq. *Global Health: Science and Practice*, 4 (3), 452–466. <https://doi.org/10.9745/GHSP-D-16-00017> (in English)

Baum, N. L. (2005). Building Resilience. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 10 (1-2), 487–498. doi: 10.1300/J146v10n01_08 (in English)

Berger, R., & Gelkopf, M. (2009). School-based intervention for the treatment of tsunami-related distress in children: a quasi-randomized controlled trial. *Psychother Psychosom*, 78 (6), 364–71. doi: 10.1159/000235976. PMID: 19738402 (in English)

Berger, R., Gelkopf, M., & Heineberg, Y. (2012). A Teacher-Delivered Intervention for Adolescents Exposed to Ongoing and Intense Traumatic War-Related Stress: A Quasi-Randomized Controlled Study. *Journal of Adolescent Health*, 51, 453–461. doi:10.1016/j.jadohealth.2012.02.011 (in English)

Becker-Blease, K. A. (2017). As the world becomes trauma-informed, work to do. *Journal of Trauma & Dissociation*, 18 (2), 131–138. doi: [10.1080/15299732.2017.1253401](https://doi.org/10.1080/15299732.2017.1253401) (in English)

Benight, C. C., & Bandura, A. (2004). Social cognitive theory of posttraumatic recovery: the role of perceived self-efficacy. *Behaviour Research and Therapy*, 42 (10), 1129–1148. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2003.08.008> (in English)

Betancourt, T. S., Meyers-Ohki, S. E., Charrow, A. P., & Tol, W. A. (2013). Interventions for children affected by war: an ecological perspective on psychosocial support and mental health care. *Harvard review of psychiatry*, 21 (2), 70–91. <https://doi.org/10.1097/HRP.0b013e318283bf8f> (in English)

Borysova, O. O. (2024). Psykhoedukatsiia v psykhereabilitatsiinomu protsesi uchasnykiv/uchasnyts boiovykh dii rosiisko-ukrainskoi viiny: psykhoedukatsiina model «arkhiv pamiaty» [Psychoeducation in the psychorehabilitation process of participants in the hostilities of the Russian-Ukrainian war: the psychoeducational model of the «memory archive»]. *Naukovi zapysky. Serii: Psykholohiia* [Scientific notes. Series: Psychology], (2), 9–16. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-1> (in Ukrainian)

Brown, N. W. (2018). *Psychoeducational Groups*. 4th edition. Routledge. (in English)

Bulchenko, D. V., & Todorova, I. S. (2024). Pidhotovka masbutnoho psykholoha do zastosovuvannya psykhoedukatsii [Preparing the future psychologist for the application of psychoeducation]. *Habitus* [Habitus], 60, 50–54. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.8> (in Ukrainian)

Carvalho, D., Sequeira, C., Querido, A., Tomás, C., Morgado, T., Valentim, O., Moutinho, L., Gomes, J., & Laranjeira, C. (2022). Positive mental health literacy: A

concept analysis. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 877611. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.877611> (in English)

Çiller, A., Köskün, T., & Akça, A. Y. E. (2022). Post traumatic stress disorder and behavioral therapy intervention techniques used in treatment. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14 (4), 499–509. <https://doi.org/10.18863/pgy.1096518> (in English)

Community Stress Prevention Center, CSPC (n. d.). <https://icspc.org/en/> (in English)

Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7 (2), 117–140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202> (in English)

Festinger, L., Schachter, S., & Back, K. (1950). *Social Pressures in Informal Groups: A Study of Human Factors in Housing*. New York, NY: Harper. (in English)

Foo, C. Y. S., Verdelli, H., & Tay, A. K. (2023). Psychosocial interventions for occupational stress and psychological disorders in humanitarian aid and disaster responders: A critical review. In C. R. Martin, V. B. Patel, V. R. Preedy (Ed.), *Handbook of Cognitive Behavioral Therapy by Disorder* (pp. 245–263). Academic Press. doi: 10.1016/C2020-0-02413-8 (in English)

Gradus Research Company (2024). *Psyhichne zdorovia ta stavlennia ukrainsiv do psykholohichnoi dopomohy pid chas viiny* [Mental health and attitudes of Ukrainians towards psychological assistance during the war]. <https://gradus.app/uk/open-reports/mental-health-and-attitudes-ukrainians-towards-psychological-assistance-during-war/> (in Ukrainian)

Hedman-Lagerlöf, E., & Axelsson, E. (2019). Using the Internet to Provide Treatment for Health Anxiety. In E. Hedman-Lagerlöf (Eds.), *The Clinician's Guide to Treating Health Anxiety* (pp. 143–154). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-811806-1.00008-1> (in English)

Herrera, S. N., Sarac, C., Phili, A., Gorman, J., Martin, L., Lyallpuri, R., Dobbs, M. F., DeLuca, J. S., Mueser, K. T., Wyka, K. E., Yang, L. H., Landa, Y., & Corcoran, C. M. (2023). Psychoeducation for individuals at clinical high risk for psychosis: A scoping review. *Schizophrenia Research*, 252, 148–158. <https://doi.org/10.1016/j.schres.2023.01.008> (in English)

Howard, J. M., & Goelitz, A. (2004). Psychoeducation as a Response to Community Disaster. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 4 (1), 1–10. <https://doi.org/10.1093/brief-treatment/mhh001> (in English)

Israel Trauma Coalition (n. d.). <https://israeltraumacoalition.org/en/> (in English)

Lahad, M. (2017). From victim to victor: The development of the BASIC PH model of coping and resiliency. *Traumatology*, 23 (1), 27–34. <https://doi.org/10.1037/trm0000105> (in English)

Lahutina, S., Frankova, I., Gruen, M., Vermetten, E., Zohar, J., Spitschan, M., & Bajbouj, M. (2024) A digital self-help tool to promote mental well-being for Ukrainians affected by war - Assessing predictors of stress. *Neuroscience Applied*, 3. <https://doi.org/10.1016/j.nsa.2024.104089> (in English)

Leonardelli, G. J., Pickett, C. L., & Brewer, M. B. (2010). Optimal distinctiveness theory: A framework for social identity, social cognition, and intergroup relations. In M. P. Zanna & J. M. Olson (Eds.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 43, pp. 63–113. Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(10\)43002-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(10)43002-6) (in English)

Levanon, T., & Gidron, D. (2015). Readiness, Resilience, and Hope: The Israeli Experience. In R. Bach (Ed.), *Strategies for Supporting Community Resilience: Multinational Experiences* (pp. 289–307). Stockholm: Printing House: Elanders Sverige AB. (in English)

Lien, Y.-J., Chen, L., Cai, J., Wang, Y.-H., & Liu, Y.-Y. (2024). The power of knowledge: How mental health literacy can overcome barriers to seeking help. *American Journal of Orthopsychiatry*, 94 (2), 127–147. <https://doi.org/10.1037/ort0000708> (in English)

Lorey, K., & Fegert, J. M. (2022). Incorporating mental health literacy and trauma-informed law enforcement: A participative survey on police officers' attitudes and knowledge concerning mental disorders, traumatization, and trauma sensitivity. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 14 (2), 218–228. <https://doi.org/10.1037/tra0001067> (in English)

Martin, C. R., Patel, V. B., & Preedy, V. R. (Ed.) (2023). *Handbook of Cognitive Behavioral Therapy by Disorder*. Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-85726-0.09990-7> (in English)

Maslyuk, A. M. (2024). Rozvytok rezylientnosti hromady Kyieva: praktychnyi dosvid [Development of the resilience of the Kyiv community: practical experience]. *Psykhologichni resursy rozvytku osobystosti v umovakh nevyznachenosti osvithnoho prostoru* [Psychological resources for personality development in conditions of uncertainty of the educational space: collection of materials of scientific reports of the 1st All-Ukrainian scientific-practical conference (Kyiv, October 23, 2024)] (pp. 126–131). Kyiv: Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk NAES of Ukraine. <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/20241.pdf> (in Ukrainian)

McWilliams, N. (2003). The educative aspects of psychoanalysis. *Psychoanalytic Psychology*, 20 (2), 245–260. doi: 10.1037/0736-9735.20.2.245 (in English)

Ministerstvo okhorony zdorovia [Ministry of Health] (2025). *Psykhologiv i psykhoterapevtiv v Ukraini sertyfikuvatymut – ukhvaleno Zakon «Pro systemu okhorony psyhichnoho zdorovia»* [Psychologists and psychotherapists in Ukraine will be certified - the law "On the system of mental health care" has been adopted]. <https://moz.gov.ua/uk/psihologiv-ta-psihoterapevtiv-v-ukrayini-sertifikuvatymut-uhvaleno-zakon-pro-sistemu-okhoroni-psihichnogo-zdorov-ya> (in Ukrainian)

Mughairbi, F. A., Alnajjar, A. A., & Hamid, A. (2020). Effects of Psychoeducation and Stress Coping Techniques on Posttraumatic Stress Disorder Symptoms. *Psychological Reports*, 123 (3), 710–724. <https://doi.org/10.1177/0033294118825101> (in English)

Nalipay, M. J. N., Chai, C. S., Jong, M. S. Y. et al. (2024). Positive mental health literacy for teachers: adaptation and construct validation. *Current Psychology*, 43, 4888–4898. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04694-y> (in English)

North, C. S., & Hong, B. A. (2000). Project CREST: A new model for mental health intervention after a community disaster. *American Journal of Public Health*, 90 (7), 1057–1058. <https://doi.org/10.2105/AJPH.90.7.1057> (in English)

Peter, L.-J., McLaren, T., Muehlan, H., Fleischer, T., Tomczyk, S., Schmidt, S., & Schomerus, G. (2024). Active psychoeducational components of antistigma interventions for untreated depressive symptoms: Specific effects of continuum beliefs? *Stigma and Health*. Advance online publication. <https://dx.doi.org/10.1037/sah0000522> (in English)

Pinchuk, O. (2024a). Vechornytsi: tradytsiini kreatyvni ta komunikatyvni tekhnolohii u podolanni nehatyvnykh naslidkiv viiny ta z'hurtuvanni spilnot [Vechornytsi: traditional creative and communicative technologies in overcoming the negative consequences of war and uniting communities]. In V. M. Dukhnevych (Comp.), *Vidnovlennia krainy i zhurtovanist suspilstva: vyklyky, problemy, perspektyvy* [Restoration of the country and cohesion of society: challenges, problems, prospects: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference of October 10-11, 2024] (pp. 108–111). Kyiv: Institute of Political Science and Social Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine. https://psy-lpr.at.ua/Materials/2024/2024-kruglij_stil.pdf#page=108 (in Ukrainian)

Pinchuk, O. (2024b). Psykholohichni aspekty sotsialnoi reabilitatsii bizhentsiv v tvorchomu prostori [Psychological aspects of social rehabilitation of refugees in creative space]. In Yu. M. Shvalb (Ed.), *Rozvyvalnyi potentsial suchasnoyi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii* [Developmental potential of modern social work: methodology and technologies: materials of the IX with international participation of scientific and practical conference (March 15-16, Kyiv)] (pp. 127–129). Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. https://psy.knu.ua/index.php?preview=1&option=com_dropfiles&format=&task=frontfile (in Ukrainian)

Sliusarevskyi, M. M. (1999). Informatsiynyi prostir : krytyka isnuuychykh vyznachen i sprobа pobudovy teorii [Information space: criticism of existing definitions and an attempt to build a theory]. *Visnyk KHDU. Serii «Psykholohiia, politolohiia»: Osobystist i transformatsiini protsesy v suspilstvi. Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi osvity* [Bulletin of the KhSU. Series «Psychology, political science»: Personality and transformational processes in society. Psychological and pedagogical problems of modern education], 4-5, 337–342 (in Ukrainian)

Sliusarevskyi, M., Chunikhina, S., & Chernysh, L. (2024). *Hromadsko-politychna sytuatsiia v Ukraini: informatsiyni biuletyn (veresen 2024 r.)* [Socio-political situation in Ukraine: information bulletin (September 2024)]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. <https://ispp.org.ua/2024/12/12/gromadsko-politychna-sytuaczia-v-ukraiiini-informacijnyj-byuletyn-veresen-2024-r/> (in Ukrainian)

Smulson, M. L. (Ed.) (2021). *Psykholohichni mekhanizmy stanovlennia subiektnosti doroslykh u virtualnomu prostori* [Psychological mechanisms of the

formation of adult subjectivity in virtual space]. Kyiv – Lviv: Viktoriia Kundelska. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728329/> (in Ukrainian)

Sowers, A. F., Clapp, J. D., Freng, S. A., & Stanton, K. (2023). The folk psychiatry model: Developing a measure of lay perceptions of PTSD. *Psychological Assessment*, 35 (12), 1120–1133. <https://doi.org/10.1037/pas0001274> (in English)

Starodubska, M. (2024). *Yak zrozumity ukrainsiv: kroskulturnyi pohliad* [How to understand Ukrainians: a cross-cultural perspective]. Kharkiv: Vivat. (in Ukrainian)

Starovitenko, O., Sliusarevskyi, M., & Chorna, L. (2025). Mental Health: Criteria for Evaluation of the Digital Applications as Facilitative Tools of Public Psychoeducation. *Insight: the psychological dimensions of society*, 13, 485–518. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2025-13-20> (in English)

Strilchuk, O. V. (2019). Yakisne doslidzhennia typiv internet-mediakultury pidlitkiv ta sotsialno-psykholohichni mekhanizmy yikh formuvannia [Qualitative research on types of Internet media culture of adolescents and socio-psychological mechanisms of their formation]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii* [Theory and Practice of Modern Psychology], 4 (1), 140–147 (in Ukrainian)

Substance Abuse and Mental Health Services Administration (2014). *SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*. HHS Publication No. (SMA) 14-4884. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (in English)

Tarasova, T. B. (2016). Stanovlennia profesiynoi kultury pedahoha zasobamy psykholohichnoi prosvity. [Formation of the professional culture of a teacher by means of psychological education]. In H. E. Ulunova (Ed.), *Profesiina kultura: sutnist, fakhovi osoblyvosti, rozvytok* [Professional culture: essence, professional features, development] (pp. 193–210). Sumy: SumDPU. (in Ukrainian)

Tatenko, V. O. (2008). *Sotsialna psykholohiia vplyvu* [Social Psychology of Influence]. Kyiv: Millennium. (in Ukrainian)

Ty yak? Vseukrainska prohrama mentalnoho zdorovia [How are you? All-Ukrainian mental health program]. <https://howareu.com/> (in Ukrainian)

Uriadovi portal [Government Portal] (2023). *Fakhivtsiv Derzhpratsi navchaiut dopomahaty ukrainsiam pidtrymuvaty mentalne zdorovia na robochomu mistsi* [State Labor Service specialists are being trained to help Ukrainians maintain mental health in the workplace]. <https://www.kmu.gov.ua/news/fakhivtsiv-derzhpratsi-navchaiut-dopomahaty-ukrainsiam-pidtrymuvaty-mentalne-zdorovia-na-robochomu-mistsii> (in Ukrainian)

Vicentini, G., Burro, R., Rocca, E., Lonardi, C., Hall, R., & Raccanello, D. (2022). Development and evaluation of psychoeducational resources for adult carers to emotionally support young people impacted by wars: A community case study. *Frontiers in Psychology*, 13: 995232. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.995232> (in English)

Walsh, J. (2009). *Psychoeducation in Mental Health*. Oxford University Press, Incorporated. (in English)

Wolmer, L., Laor, N., & Yazgan, Y. (2003). School reactivation programs after disaster: could teachers serve as clinical mediators? *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 12 (2), 363–81. [https://doi.org/10.1016/s1056-4993\(02\)00104-9](https://doi.org/10.1016/s1056-4993(02)00104-9) (in English)

Wong, K. L., & Jackson, M. A. (2023). Psychoeducational and healing experiences with microaggressions of college-educated Black and Indigenous people of color. *Qualitative Psychology*, 10 (2), 208–226. <https://doi.org/10.1037/qap0000246> (in English)

Wu, M. S., & McGuire, J. F. (2018). Psychoeducation About Tic Disorders and Treatment. In J. F. McGuire, T. K. Murphy, J. Piacentini, & E. A. Storch (Eds.), *The Clinician's Guide to Treatment and Management of Youth with Tourette Syndrome and Tic Disorders* (pp. 21–41). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-811980-8.00002-9> (in English)

Zakszeski, B. N., Ventresco, N. E., & Jaffe, A. R. (2017). Promoting resilience through trauma-focused practices: A critical review of school-based implementation. *School Mental Health: A Multidisciplinary Research and Practice Journal*, 9 (4), 310–321. <https://doi.org/10.1007/s12310-017-9228-1> (in English)

Received: 22.07.2025

Accepted: 11.09.2025

© Чорна Л.Г., 2025. Ця стаття відкритого доступу на умовах CC BY-NC 4.0